

DABARTINĖ LIAUDIES PASAKOJIMŲ TYRINĖJIMO PADĖTIS

SABINĖ WIENKER-PIEPHO

TYRINĖJIMO SRITYS

Kas yra liaudies pasakojimų tyrinėjimas*. Prieš pereidama prie liaudies pasakojimų* tyrinėjimo metodikos, pirmiausia norėčiau, kad geriau suvoktumėt pačią problemą. Šio tyrinėjimo objektas yra įvairūs tekstai, iš kurių populiariausi – pasakos, padavimai, sakmės, anekdotai. Tai gi priešingai nei literatūrologija, kuri nagrinėja dvasinio elito meno kūrinčius, tautosaka, arba folkloristika, ribojasi šiomis „paprastosiomis formomis“, nors jos ir nėra tokios paprastos (sąvoką *paprastosios formos* suformulavo André Jollesas 1928 m., ir ji tapo daugumai priimtina, nors ir nėra visiškai tiksli).

Nustatyti vadinamuosius liaudies pasakojimo *epinius dėsnius* ėmėsi dainas Axelis Olrikas 3-iajame mūsų amžiaus dešimtmetyje. Kaip tik jis pastebėjo, kad įtampa liaudies pasakojime visados didėja pabaigos link, kulminacija ir atomazga visuomet būna gale, taip pat visuomet laimi paskutinis, jausias bei kvailiausias ir t. t. Tas kvailiausias yra ir pagrindinis pasakos veikėjas, aplink kurį sukasi veiksmas.

Liaudies pasakojimo epiniais dėsniais ir stiliaus principais domėjosi ir Ciuricho pasakų tyrinėtojas Maxas Lüthis. Jis įvedė daugumą tokių sąvokų kaip *plokštumas* (*Flächenhaftigkeit*), *vienmatiškumas* (*Eindimensionalität*), *abstraktumas* (*Abstraktheit*), *sąryšingumas* (*Allerverbundenheit*) ir t. t. Remdamasis tomis sąvokomis, jis gana sėkmingai mėgina nustatyti ribą, skiriančią liaudies pasakojimų tyrinėjimą nuo literatūrologijos bei filologijos, paaiškinti abiejų požiūrių skirtumus ir kartu rasti, kas jiems bendra. Maxas Lüthis yra parašęs keturias nedideles knygas, kurias šiandien privalo turėti savo lentynoje kiekvienas, kas studijuoja pasakojamąją literatūrą¹.

---

* *Liaudies pasakojimas* (*Volkserzählung*) vokiečių folkloristikoje atitinka lietuviškąjį terminą *pasakojamoji tautosaka*.

Požiūris į Rytų šalių tyrinėjimus Vakaruose. Tikriausiai paklausite, ar Vokietijoje ir Vakarų Europoje žinomi Rytų kolegų darbai ir kaip jie vertinami. Čia padėtis liūdnoka. Struktūralizmas daugiausia buvo taikomas pararlėms, priešodžiams, mįslėms, Jelizaras Meletinskis ir Vladimiras Proppas – visų pirma pasakos morfologija – pas mus atėjo aplinkiniu keliu, per JAV ir Prancūziją. Ir VDR jie buvo nenorom priimami. Jiems buvo prikišamas "formalizmas". Vėlavo ir dėl vertimo, ypač V. Proppo tyrinėjimai. Jo knyga "Stebuklinės pasakos istorinės šaknys" pavėluotai išversta į vokiečių kalbą. Tačiau entuziastingai buvo sutiktas (ypač Vokietijos rytinėje dalyje) vadinamasis pateikėjų tyrinėjimas, kurio pagrindą sudarė Marko Azadovskio monografija apie sibirietę pasakų sekėją, pasirodžiusi jau 1928 m. Greta tikrųjų pasakojimo tyrinėjimų folkloristikai Vakaruose įtakos turėjo visų pirma Aronas Gurevičius ir Michailas Bachtinas, kurie į pasakojimų analizę pažvelgė istorikų akimis. Glaudžiai bendradarbiavo su Vakarais ir leningradietis pasakojamosios tautosakos tyrinėtojas suomių mokyklos pasekėjas Izidorius Levinas; jo kolegas Vakaruose ypač domino, kaip jis kompiuteriu aprėpė turimą gausią medžiagą.

Istorinė dokumentacija. Liaudies pasakojimų istorinės dokumentacijos problemomis kaip tik pastaruoju metu ėmė domėtis daugelis tyrinėtojų. Lutzas Röhrichas (1962 ir 1967) sistemingai analizavo vėlyvųjų viduramžių šaltinius, o Elfriede Moser-Rath (1964) – baroko laikų. Josephas Dünningeris (1963) nagrinėjo padavimus; jo pasekėjas Leanderis Petzoldas dabartiniu metu vadovauja folkloristikos katedrai Insbruke. Wolfgangas Brückneris, vienas iš „Pasakų enciklopedijos“ leidėjų, 1974 m. apžvelgė Reformacijos laikotarpio pasakojimų šaltinius. Vis dėlto reikia pripažinti, kad vadinamosios istorinės pasakojimų analizės darbai dirbami ne itin sparčiai, nors atskiros saktmės intensyviai gvildenamos – pavyzdžiui, saktmė apie Hamelno žiurkininką. Šveicarai, aišku, nesiliauja domėjęsi saktme apie Wilhelmą Tellį. Čia daugiausia darbuojasi vietiniai specialistai. Kartais jie rengia ir savo posėdžius.

Mažiau dėmesio sulaukia pasakojimų tipai bei motyvai – juos tirti beveik nebemadinga. Apgailestauju dėl minėto prof. Izidoriaus Levino iš Peterburgo, kuris, sekdamas savo mokytoju Walteriu Andersonu, uoliai ir įtikinamai palaiko suomių istorinę mokyklą. Kur kas labiau negu grynų pozityvistiniu "medžiagos kaupimu" dabar domimasi "gyvenimiškąja laikysena", kurią Friedrichas Rankė kadaise yra pavadinęs "liaudiško pasakojimo biologija". Kalbama apie pasakotojo gyvenimo aplinkybes, jo socialinę kilmę, išsilavinimą, aplinką, meninius sugebėjimus, santykį su pasakojamuoju dalyku, pastaruoju metu – pirmiausia jo lytį. Vėl tapo akualu analizuoti repertuarą, taigi čia susidūrė daugelio Rytų autorių (Siegfriedo Neumanno iš Rostoko, Juho Penttikäineno iš Suomijos, Marko Azadovskio iš Rusijos) pozicijos su Vakarų specialistų pozicijomis.

Pasaka kaip vyraujanti tema. Jau daug metų pasaka buvo vienintelis žanras, dominęs pasakojamosios tautosakos tyrinėtojus. Ir dabar ji tebėra skaitytojų ir klausytojų mėgstamiausias žanras, o pasakos psichologinėmis ir ezoterinėmis interpretacijomis, kurios pastaruoju metu dygsta kaip grybai po lietaus, domisi ne tik specialistai. Vokietijoje yra Pasakos bičiulių draugija, kiek eufemistiškai besivadinti *Europos pasakos draugija* (nes dar toli gražu nėra tiek apimanti). Dabar ji turi daugiau nei 2000 mokesčių mokančių

narių ir yra Vokietijoje antra pagal dydį (greta Goethe's bendrijos) literatų draugija. Kaip tik buvusioje Rytų Vokietijoje ši Europos pasakų draugija labai populiarė. Aš taip pat esu jos narė. Draugijos organas yra „Märchen-spiegel“ ('Pasakų veidrodis'), kurį pats vienas leidžia keistas žmogus ponas Walteris Kahnas. Jis yra milijonierius, kapitalą susikrovė vadovaudamas kelionių agentūroms, dabar jam 85-eri. Visą turtą jis sudėjo į savo vardu pavadintą pasakų fondą ir į „Märchenspiegel“. Užuo, kaip daugelis milijonierių, tapęs menų mecenatu!

Grįžkime prie klasikinių dabarties tyrinėtojų keliamų klausimų. Kokio senumo yra pasaka? Iš kur ji kilusi? Kodėl ir kaip pasaka paplito taip plačiai, beveik visame pasaulyje? Į juos dažnai atsakoma kontraversiškai, spekuliatyviai ir ideologizuotai.

Tačiau pastaraisiais metais ir dešimtmečiais modernųjų pasakojimų tyrinėjimo mokslą sudomino nauji žanrai, ypač didaktinio pobūdžio, vadina-mieji "pamokslavimai", "sektini pasakojimai" ir baroko laikų lektūra apie keistenybes: žr. Elfriede Moser-Rath knygą „Baroko laikų pamokslavimai“ (1964), Rudolfo Schendos studiją „Tauta be knygų“ (1970).

Kita moderniojo pasakojimo tyrinėjimo šaka nukrypo į ne tokius tradicinius dabartinių laikų pasakojimus: į buitinius atsitikimus (Bausinger², Lehmann³, Neumann⁴), atsiminimus apie darbą (Neumann⁵), kelionių išpūdžius, pasakojimus apie ligas ir gulėjimą ligoninėje, šeimos gyvenimo istorijas, o labiausiai – autobiografinius pasakojimus (Brednich⁶ ir Lehmann⁷), taip pat vaizdinių šaltinių – pavyzdžiui, privačių fotoalbumų – apžvalgą. Čia rekomenduočiau „Pasakų enciklopedijos“ straipsnius apie humorą, komiškumą, juoką (jų autoriai – Reineris Wehse ir Sabine Wienker). Tačiau užvis daugiausia čia yra nuveikęs mano mokytojas prof. dr. Lutzas Röhrichas iš Freiburgo. Kaip pagrindinį veikalą galėčiau nurodyti jo knygą "Šamojis. Pavidalai, figūros, funkcijos" („Der Witz. Formen, Figuren, Funktionen" – Stuttgart, 1977; pakartotinis leidinys – 1980 m.; jis buvo bematant išpirktas). Liaudiško humoro ir komizmo sritis, nuodugnai tyrinėta Bachtino, Plessnerio ir Preisendanzo, priklauso sudėtingiausioms liaudies pasakojimo tyrinėjimo šakoms, nes vargu ar rasis kitas toks žanras, dėl kurio apibrėžimo iki šiol taip skirtųsi nuomonės, kaip šamojis.

Socialinis-istorinis požiūris. Pagaliau į liaudies pasakojimus buvo mėginta pažvelgti civilizacijos proceso, kaip jį pavadino Norbertas Eliasas, kontekste. Vadinas, juos buvo imtasi analizuoti visuomeninių santykių fone. Žinoma, Vakarai ėjo skirtingu keliu nei Rytai. Vakaruose didžiausią triukšmą sukėlė Lutzas Röhricho habilituoto mokslų daktaro laipsnio darbas – jo knyga „Pasakos ir tikrovė“ („Märchen und Wirklichkeit", 1979). Tai didžiulis veikalas, kurio iki šiol niekas nėra pralenkęs. Vien dėl pagrindinių sąvokų žodyno tai puiki kiekvieno pradedančiojo parankinė knyga⁸. Tarptautiniu mastu garsūs šios srities specialistai – Janas Vansina⁹ ir Jackas Zipesas¹⁰, JAV germanistas ir folkloro tyrinėtojas.

Be abejo, platesnės sferos laukas ir nauji akcentai padarė tyrinėjimus aktualesnius, tikslesnius, prieinamesnius žmonėms. Taip teigė dabar jau į pensiją išėjęs Ciuricho pasakojimų tyrinėtojas Rudolfas Schenda¹¹.

Atlikimo ir konteksto kryptys. Kitas dvi pasakojimų tyrinėjimo kryptis būtų galima nusakyti dviem naujomis sąvokomis: Performanzforschung –

atlikimo tyrinėjimas ir Kontextforschung – konteksto tyrinėjimas (Ben-Amos, Goldstein¹², Baumann¹³, tačiau visų pirma Schenda¹⁴). Dar gerai prisimenu, kaip JAV folkloristas ir pasakojimų tyrinėtojas Barresas Toelkenas docentūros Vokietijoje metu ir mūsų universitetuose 9-ojo dešimtmečio pradžioje mėgino propaguoti sąvoką performansas ir iš pradžių buvo visai nesuprastas. *Performance*, išvertus iš anglų kalbos, pavyzdžiui, teatro ir koncertinėje srityje reiškia kažką panašaus į pastatymą, inscenizaciją, bet taip pat ir atlikimą, įvykdymą. Pasakojimų tyrinėjimuose jis reiškia maždaug tą patį. Taigi: svarbiausia, kas vyksta tikrojo pasakojimo momentu. Čia norėčiau atkreipti jūsų dėmesį į aktualiausius pasakojimų tyrinėjimo klausimus, kuriuos iškėlė vėlgį Schenda: kas pasakoja kam, kodėl, kada ir kur arba kaip? Atlikimo (performanso) tyrinėtojai pirmiausia domisi paskutiniu juo klausimu – kaip? Žinoma, atlikimo tyrinėti negalima keliant klausimą istoriškai, nes labai retai kartu su tekstais būna tokių nurodymų, ir kuo toliau gręžiamasi į istoriją, tuo sunkiau darosi rekonstruoti atskiras pasakojimų situacijas. Tačiau žr. Rudolfo Schendos knygos „Iš burnos į ausį“ („Von Mund zu Ohr“) įvadą.

Tereniniai tyrimai žvelgiant į tradicinius tekstus, kaip iki šiol yra daroma Lietuvoje, Vokietijoje priėjo visišką aklavietę. Šis tyrinėjimo metodas visados buvo artimai susijęs su vadinamuoju sugrįžėlių, arba repatriantų, folkloru, nes vokiečių liaudies kultūra kalbinėse salelėse dėl įvairių priežasčių geriau išsilaikė negu pačioje Vokietijoje. Čia itin didelis Jonanneso Kunzigo iš Freiburgo nuopelnas, nes jis padarė išvadą, kad reikia tirti išeivijos atstovus, kurie anksčiau ar vėliau sugrįš į tėvynę¹⁵.

Žanrų tyrinėjimai, jų lyginimas. Greta naujai keliamų klausimų, apie kuriuos jau kalbėjau, visuomet buvo ir tradicinių, kuriuos dabar imta nagrinėti kitais aspektais, pavyzdžiui, lyginant žanrus (Ben Amos¹⁶). Šis metodas visų pirma tinka tyrinėjant pasakas ir sakmes, taip pat ir tada, kai lyginami tokie naratyviniai žanrai kaip baladė ir pasaka arba baladė ir sakmė. Tada galima įsigilinti į jų esmę ir tiksliai juos apibūdinti¹⁷. Jau esu sakiusi, kad, pavyzdžiui, sakmė vaizduoja kitą būties formą negu pasaka, ją yra nulėmęs kitas mąstymo būdas ir kitoks tikrovės suvokimas.

Debatai dėl prasmės. Daug žadantis buvo Alano Dundeso ir Lutzo Röhricho bandymas 9-ojo dešimtmečio pradžioje, geriausiai apibūdinamas anglų kalbos žodžiu *meaning*. Išvertus jis reikštų 'prasmė, reikšmė' (Bedeutung) bei 'aiškinimas, interpretavimas' (Deutung). Kyla klausimas, kokią reikšmę, kokią vietą pasakojimas užima pasakotojo gyvenime, kodėl jis pasakoja, kiek pasakojimo turinio interpretavimas yra savitas. Žinoma, *Meaning* debatuose nemažą dalį užima psichologija, todėl nenuostabu, kad jų ryškiausias (ir, kas be ko, keliantis daugiausia abejonių) iniciatorius yra Alanas Dundesas, tarp folkloristų pagarsėjęs kaip psichologas – froidistas, o ne Jungo pasekėjas. Jis dėsto Berklio universitete Kalifornijoje. Be to, Dundeso dėka tarp pasakojimų tyrinėtojų tapo madingos vadinamosios *Casebooks* (plg. jo „Cinderella-Casebook“. – New York, 1982). *Casebook* reiškia, kad visos interpretacijos susieina į vieną motyvą, vieną tipą ar šiaip kokią fenomeną. Sąvoka paimta iš psichologijos ir iš sociologijos, vokiškai ji atitinka *Fallstudie* (atvejo studija). Taip pat Röhrichas (1985) daug pasitarnavo vadinamiesiems *Meaning* debatams, kurie šiandien jau gerokai aprimę. Jis įteikė „Fabulai“ didelį straipsnį šia tema¹⁸.

Žodinis/rašytinis. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje atsirado priešprieša *žodinis/rašytinis* (kūrinys), ir ji vėl paskatino ieškoti naujų tyrimo metodų. Keletas kongresų skyrė šiems dalykams pagrindinį dėmesį. Didesnės apimties tyrinėjimo projektus, kurie numatyti keleriems metams ar keliems dešimtmečiams, finansuoja Vokietijos tyrimų asociacija Bonoje. Šių tyrimų tikslas – skatinti įvairių mokslo sričių atstovų bendradarbiavimą. Į šią *sakytinės/rašytinės* kūrybos sferą per 7 metus Freiburgo universitete buvo įtraukta 17 dalykų arba specialybių. Sinologai, pedagogai, germanistai ir folkloristai – visi, dalydamiesi patirtimi, atliko numatytus tyrimus. Pasakojimų tyrinėjimams tai leido vis labiau atsikratyti iliuzijos, jog mūsų pasakos, sakmės ir smulkesni kūriniai (ypač švankai) tėra žodžiu perteiktos vertybės, svarbios vien folkloro tyrinėtojams. Priešingai, šiandien įsivyrėja nuomonė, kad visi minėti žanrai siekia kur kas naujesnius laikus ir yra kur kas stipriau susiję su rašytine kultūra, negu iki šiol buvo manoma. Šitaip keliant klausimą, atskleidžiamos vis naujos liaudies pasakojimų rašytinės ištakos, kurios anksčiau nebuvo žinomos arba pastebėtos. Šios tyrimų kryptys visų pirma turi stiprų istorinį aspektą, ko, pavyzdžiui, neturi performanso tyrinėjimai; jie taip pat išryškina esminį paradoksą, kad mes visą žodinę kūrybą turime pateiktą raštu.

Daug senesni, tačiau šiandien itin madingi yra psichoanalitiniai tyrinėjimai. Daugelį jų paskatino vadinamoji ezoterika. Vėl buvo prisiminti klasikai Jungas, Hedwigas von Beitas ir Marie-Louise von Fanz, o vėliau, žinoma, – Bruno Bettelheimas ir Wilhelmas Laiblinas. Pasakų tyrinėjimų ir naujosios ezoterikos sąryšis (jį kai kas laiko mokslo pabaiga arba Vakarų Europos kultūros pabaiga) pastaruoju laiku domino mane pačią, tačiau mano darbai šia tema, deja, dar neskelbti. Ko gero, ši naujoji pasakų recepcija atsirado dėl to, kad daugelis suaugusių žmonių čia mato *quasi* religijos pakaitalą. Bet tai yra mūsų meto požymis: mat dabar įnirtingai visa kur ieškoma prasmės ir kenčiama dėl tradicinių vertybių praradimo. Reikia konstatuoti, kad pasakos pas mus jau seniai nebėra vien vaikus dominantis dalykas.

METODIKA

Pasakojimų tyrinėjimai, apie kuriuos šiandien noriu kalbėti, buvo pirmoji sudėtinė folkloristikos dalis, kuri įgijo pripažintą *metodiką*. Nebijokite, dabar jums nepateiksiu visos *epistemologijos*, tam neužtektų laiko. Tačiau čia, Institute, nepasakyčiau nieko naujo, jeigu, sakysim, kalbėčiau vien apie komparatyvistiką.

Suomių mokykla. Ji prasidėjo šalyje, kur išplėtotas vadinamasis *geografinis-istorinis* metodas (taip pat suomių metodas) kaip privaloma lyginamųjų pasakojimų tyrinėjimų darbo forma.

Pagal šią metodiką bruožas po bruožo turėjo būti nagrinėjami visi tam tikro pasakojimo tipo variantai. Ši analizė turėjo leisti nustatyti pasakojimo amžių, aplinką, šalį, iš kurios jis kilęs, taip pat kelius, kuriais jis keliavo ir plito. Šis medžiagos gausumu ir darbo intensyvumu pasižymintis metodas taip pat suprastinas kaip pozityvistinė reakcija, nukreipta prieš visas XIX a. romantinių, mitologinių ir dažniausiai iracionalistinių mokyklų spekuliaci-

jas, taip pat prieš visas vieną priežastį iškeliančias, arba monokauzalias, pasakų teorijas. Kas yra tos "monokauzalias pasakų teorijos"? Maždaug tai, kas besanti mitologinė mokykla arba, pavyzdžiui, tezė "visos pasakos yra iš principo šamaniškos" arba "visos pasakos atėjusios iš Indijos". Tiesą sakant, monokauzalias yra visos tos teorijos, kurios pasakos kilmę sieja su tam tikru laiku arba tam tikra kultūrine erdve, arba su kultūros technika (plg. Krohn¹⁹).

Suomių mokyklos kritika. Jeigu kiek nuodugniau pažvelgtume į suomių metodą, tai pastebėtume, jog ta pati metodika ne visada duoda tuos pačius rezultatus. Kartais rezultatai būdavo tokie skirtingi, kad galima sakyti, jog jie vesdavo priešingomis kryptimis. Dėl to suomių geografinis-istorinis metodas sulaukė ir kritikos.

Tos kritikos pirmiausia ėmėsi Prahos atstovas Albrechtas Wesselskis²⁰, švedas Carlas Wilhelmas von Sydowas²¹ ir jau minėtas Lauris Honkas iš Turku²², dabartinis „Folklore Fellows' Communications“ (FFC) leidėjas ir ilgametis Tarptautinės pasakojamosios tautosakos tyrinėtojų draugijos prezidentas. Šių mokslininkų kritikos visų pirma sulaukė ginčytinas *archetipo*, pirminės "neberedukuojamos formos", kaip ją pavadino Sydowas, konstravimas. Ši pirminė forma (kaip ir daugelis konstruktų pasakų tyrinėjimuose) yra nebe realus, o tik idealus tipiškąs, hipotetiškąs tekstas. Pirminė, arba normali, forma atitiktų trumpą pasakos tipo "abstraktą", kuris vėliau aptinkamas Aarne'ės ir Thompsono kataloge.

Apie kilmės vietą ir atsiradimo laiką geografinis-istorinis metodas galėdavo pasakyti ką nors aiškesnio tik vienu kitu išimtinu atveju. Tad peršasi išvada, kad šis metodas nepateisino didelių lūkesčių, kurie buvo su juo siejami amžių kaitos laikotarpiu. Priežastis paprastai ne ta, kad metodas pats iš esmės būtų buvęs klaidingas. Kompiuterių laikais ypač patogiu naudotis gausia medžiaga, nes ji taip lengvai pasiekiamą. Iš suomių mokyklos metodo buvo tikimasi to, ko visai neįmanoma padaryti. Be to, kadangi vienas pagrindinių metodo principų buvo kiek įmanoma išsamiau apibūdinti vieną pasakojimo tipą, buvo priekaištaujama dėl beprasmiško, tiesiog įnirtingo, beatodairiško medžiagos kaupimo.

Baladės tyrinėjimų pavyzdys. „Grafas ir vienuolė“. Aiškumo dėlei norėčiau pateikti baladės tyrinėjimų pavyzdį. Vokiečių liaudies dainų archyvas Freiburge kaip tik dabar išleido visuminio baladžių leidinio 7-tą tomą. Tomas skirtas vienintelei baladei apie „Grafa ir vienuolę“. Čia kūrinį sąrašė išvardijama daugiau nei 2000 variantų, užrašytų įvairiose vietose ir įvairiu laiku. Pamėginkite iš viso to sukonstruoti normalią formą, aprašyti jos turinį! Šitai gali sukelti stresą ir nė vienam iš bendradarbių neteikė jokio malonumo. Žinoma, tokį tomą galės skaityti tik labai nedaugelis specialistų pasaulyje, nors knyga parašyta vokiškai. Kita vertus, toks reprezentacinis leidinys turi pateikti visą turimą medžiagą. Dilema aiški...

Nepaisant viso šito, dar ir šiandien rašomi darbai remiantis suomių istoriniu-geografiniu metodu. Antai vos prieš dešimt metų pasirodė Michaelio Belgraderio²³ doktoratas, grindžiamas suomių mokykla. Darbas negalėjo būti pripažintas, priešingai, jis nuolat cituojamas, norint parodyti, kaip nebegalima daryti. Vis dėlto, stipriai veikiant variantų fenomenai, mokoma vieno varianto, pavyzdžiui, Grimmų užrašyto, niekad nelaikyti vieninteliu tikru, taigi beveik šventu. Šią svarbiausią klaidą daro tik psichologai.

Apskritai tyrinėtojai tapo kur kas atsargesni vertindami atskirus pasakojimų tipus ir motyvus, nei kad būta vos prieš keletą dešimtmečių. Tokie tyrinėjimai dabar, sekant amerikiečiu Alanu Dundesu, greičiau vadinami *Casestudies* („atvejo studijos“), kaip jau minėjau, arba *casebooks*.

Tačiau yra dar vienas momentas, dėl kurio galima kritikuoti suomių mokyklą. Jis galbūt dar svarbesnis: iš lyginamųjų tipų ar motyvų studijų per mažai sužinoma apie žmones, kurie už jų slypi, apie tuos žmones ar žmonių grupes, kurie perteikė tuos pasakojimus. Taigi lieka neištirtas visas šiandien toks reikšmingas perteikimo mentaliteto psichologijos kompleksas (klausi- mas: „Kodėl pasakotojas pasakoja kaip tik šią istoriją, o ne kurią kitą?“). Atkrinta ir visa istorinių-visuomeninių procesų dinamikos sritis, t. y. tikrojo perteikimo vyksmo procesualumas ir kontekstualumas. Tad pasakotojo komunikatyvumas lieka visiškai nuošalyje. Ir todėl nieko nesužinome apie žo- dinio perteikimo sistemas. Ar iš viso buvo tokios sistemos, ar čia būta kokių nors dėsningumų? Klausimai verti dėmesio.

Šiuo požiūriu visuomet svarbesni buvo archyvas, institucija negu tere- ninis tyrimas. Buvo tyrinėtojų, ir labai žymių, kurie patys niekad nėra buvę išvykę į tautosakos gyvavimo vietą, o visą laiką sėdėjo prie rašomojo stalo.

Dabartinis geografinis-istorinis pasakojimų tyrinėjimo metodas nebe- kelia klausimų, kurie rūpi kitoms disciplinoms, nesiekia kitų pažinimo tiks- lų. Jis yra atsiskęs psichologijos, socialinės istorijos, religijotyros, etnologi- jos, struktūralizmo, kultūros istorijos ir literatūrologinės hermeneutikos įta- kos.

Vis dėlto geografinis-istorinis metodas nepaprastai daug prisidėjo, kad tarptautinis pasakų tyrinėjimas iki šių dienų daugeliu požiūrių yra pravar- tus; tai jo dėka yra įkurta „Folklore Fellows“ ir jos leidybinis organas FFC. Esame skandinavams dėkingi už iniciatyvą įkurti tarptautinę pasakojamo- sios tautosakos tyrinėtojų draugiją. Be to, šio metodo dėka buvo įsteigta daugybė archyvų, kuriuose pradėta sistemingai kaupti medžiagą, o jų rinki- niai tapo prieinami tiems, kas turi konkretų tikslą, t. y. jie tapo sukataloguo- ti, sudarytos pagrindinių sąvokų rodyklės.

Dar vienas svarbus dalykas – buvo sudaryti tarptautinis ir nacionali- niai tipų ir motyvų registrai. Pagrindiniai dalykai, kurių folkloristika gali pasimokyti iš geografinio-istorinio metodo, yra gebėjimas apsieiti su varian- tais ir juos tirti pagal geografinį paplitimą, ieškoti jų šaknų. Geografinis-is- torinis metodas taip pat išmokė pripažinti žodinio perteikimo stabilumą ir atskleisti kai kuriuos jo dėsningumus. Pavyzdžiui, W. Andersonas praktiškai tai išmėgino, norėdamas apibrėžti savo paties atskleistą *autokorektūros* dė- snį. Didelį vaidmenį vaidina tokie veiksniai kaip *formuliškumas* ir mnemo- technika. Nors, sakysim, Andersono „Pasakojimas laboratorijoje“ („Erzählen im Labor“), kaip minėjau, yra abejotinos vertės, tačiau jis leido padaryti svarbias išvadas apie kūrybos gyvavimą žodžiu. Galiausiai visi tyrinėtojai, nagrinėję specifinį liaudies kūrybos formuliškumą (įskaitant Mihailą Popą iš Bukarešto²⁴), siekė suvokti, kaip beraščiai pasakotojai gebėdavo įsiminti tiek daug kūrinių.

Teigiama ir tai, kad suomių mokykla perdėm spekuliatyviai romantinei mitologinei tradicijai (Grimmai ir kt.), taip pat kai kuriems XIX a. etnolo- gams priešino konkrečius klausimus ir faktus.

SAKYTINIS - RAŠYTNIS: LIAUDIES KŪRYBA IR LITERATŪRA

Ištisus dešimtmečius pasakojimų tyrinėtojai teikė pirmenybę tik žodžiu pateiktai medžiagai, laikydami ją „autentiška“. Viskas turėjo būti autentiška, nes autentiška buvo tas pat, kas gera. Tačiau labiau įsigilinus paaiškėjo, kad tai tėra norai, tyrinėtojų fikcija. Rudolfas Schenda savo naujojoje įstačioje knygoje suformulavo tokią mintį: „XIX a. pirmojoje pusėje paaiškėjo, kad prioriteto teikimas sakytiniam perteikimui tesąs antiistoriška regimybės kategorija“²⁵.

Folkloristikoje negalima ribotis vien sakytiniu perteikimu. Žodinės tradicijos (kad būtų tarptautiškiau, verčiau sakysime „oralinės“ tradicijos), neveikiamos jokios įtakos, realiai mąstant, iš viso negalima įsivaizduoti. Folkloras be paliovos literatūrinamas (Shakespeare'as po Lūthi tyrinėjimų čia yra geras pavyzdys) ir (re)oralizuojamas į rašytinius aukštosios literatūros tekstus (Bausinger²⁶, Röhrich²⁷).

Tad liaudies pasakojimų tyrinėjimai susiduria su paradoksu, su dilema, nes geriausiu atveju *sakytiniu būdu* perteikti kūriniai siekia XIX a. pradžią arba XVIII a. pabaigą. Nuo tada žinomi ir pirmieji daugiau ar mažiau patikimi šaltiniai iš „liaudies lūpų“ (Herderis, Grimmas, romantikai). Tai yra kaip tik laikas, kai liaudis iš viso tebuvo imama atrasti.

Žvilgsnis į Antiką. Priešingai, galima konstatuoti, kad *rašytiniai* šaltiniai siekia labai senus laikus. Nors ir ne tuos, kol nebuvo rašybos, tačiau labai tolimus. Kitados antikos sakytinė tradicija buvo stipriai kritikuojama. Tai rodytų kad ir debatai dėl antikinės „Amūro ir Psichės“ pasakos siužeto istorijos (Fehling²⁸), kai pasakų tyrinėtojai „Varlių karaliuje“ ir daugybėje kitų nori išvelgti žvėries-jaunikio pasaką²⁹. Kitas pavyzdys yra pasaka apie dėkingą numirėlį (AT 505-508) (žr. Röhricho straipsnius „Pasakų enciklopedijoje“, p. 306–322, ir „Märchenspiegel“, 1995, Nr. 3).

Pasakoje apie *dėkingą numirėlį* jaunuolis išgelbsti prasiskolinusio žmogaus lavoną nuo išniekinimo ir paniekos, jį išpirkdamas ir pagarbiai palaidodamas. Tada, dėkingos mirusiojo dvasios padedamas įveikęs keletą pavojų, tampa didžiai laimingas, laimi karaliaus dukterį, o tai įmanoma padaryti tik su dėkingo numirėlio pagalba. Išvada: *Mortuis bene facere multum valet* (Didelis nuopelnas padaryti gera numirėliui).

Danas Hansas Christianas Andersenis šią istoriją panaudojo savo pasakoje „Kelionės draugas“. Ją brolių Grimmų archyvuose surado Johannesas Boltė ir pažymėjo ją Grimm Nr. 217. Viduramžiais ši medžiaga buvo paplitusi kaip vadinamoji liaudies knyga, tačiau teoriškai ją būtų galima sieti su Tobijaus knyga, Biblijos apokrifu, sukurtu 200 m. prieš Kristaus gimimą, kuriame taip pat pasakojama apie mirusiojo laidojimą ir apie dėkingą numirėlį. Tačiau šis siužetas, pasak Röhricho, jau daugiau negu 2000 metų vėliau ar kitaip būdavo užrašomas. „The Grateful Dead“ tipas, kaip jis mano, „kitu atveju vargu būtų išlikęs“.

Sakytinis perteikimas iš esmės negali būti toks ilgaamžis ir stabilus kaip rašytinis. Tikėjimas tęstinumu be rašybos yra gerokai susilpnėjęs. Šiandien jau nebetikima nenutrūkstamu, dviejų tūkstančių metų senumo vien sakytinės tradicijos tęstinumu. Maža to, ši mintis gana aiškiai atmetama ir daroma prielaida esant daug rašytinių tarpininkų.

Vadinamieji *dar įmanomi* – „rezente“ (priešingai nei suakmenėję archeologiniai palaikai – „fossil“) sakytinių pasakojimų užrašymai iš šiandien dar gyvų perteikėjų pirmiausia įrodo, kad ši medžiaga liaudies buvo žinoma XIX ir XX a. Aišku, negalime šiandieninių perteikimo aplinkybių, taip pat šiuolaikinių dėsningumų perkelti į ankstesnius amžius. Tačiau galime naująją medžiagą naudoti, kritiškai įvertindami ir atsargiai interpretuodami senuosius šaltinius. Tokiais atvejais kalbama apie vadinamąjį „regresyvuji metodą“. Nors jis, žinoma, ir kelia naujų pavojų ir rizikos, o į tai negalima neatsižvelgti.

Antai reikėtų savęs paklausti: ką sakytinė kūryba (oralumas) iš viso reiškė viduramžiais? Kadangi iš esmės teturime šaltinių kopijas, vertėtų pasidomėti: kokie dalykai apskritai buvo laikomi vertais užrašyti ir visų pirma – kokie ne? Ar galima daryti prielaidą, kad jeigu liaudies kultūra buvo sakytinė ir išliko tik rašytiniai tekstai, tai jie galbūt *de facto* atspindi tik labai nedidelę bendros anuometinės liaudies kultūros realybės dalį? Atrodo, kad taip ir yra.

Vadinamosios *viduramžių pasakos* (Wesselski) arba *vėlyvųjų viduramžių pasakojimai* (Röhrich³⁰) pirmiausia yra literatūra. Tačiau jų poveikis buvo žodinis. Didelė tikimybė, kad sakytinės buvo jų ištakos, dažniausiai saktinis buvo atlikimas (retai būdavo skaitoma pažodžiui). Tik retkarčiais kas nors tai užrašydavo. Taigi net ir vėlesni užrašyti tekstai teikia nepilną ir labai apytikrą sakytinės kūrybos vaizdą.

Šiandien, beje, pradedama skirti specifinius sakytinės ir rašytinės liaudies kūrybos stiliaus bruožus, atsiranda tokia sąvoka kaip „artumo kalba“ (sakytinei kūrybai) ir „distancijos kalba“ (rašytinei kūrybai). Bet tą skyrimą apsunkina tarpinis *fiktyvus pasakojimas*, būdingas romantikams: jie staiga ėmė eiliuoti „liaudies intonacijomis“ ir daug ką, kas jiems atrodė nepakanamai liaudiška, sąmoningai falsifikavo (čia paminėsiu tik Ossiano falsifikaciją, kuri buvo pavėluotas prasimanymas, debatus dėl Percy „Senovės poezijos relikvijų“, Grimmus, taip pat Arnimo von Brentano dainų rinkinį „Stebuklingas berniuko ragelis“). Tačiau į tai buvo žiūrima ne kaip į falsifikatus, o kaip į didžiulį kūrybinį laimėjimą.

Šiuolaikinis mokslas jokiū būdu nesiekia supriešinti sakytinės ir rašytinės kūrybos, nebando jų vertinti ar nustatyti jų hierarchijų, tačiau nori suvokti abiejų rūšių šaltinių vertę, nustatyti šių dviejų plotmių sąveiką (dinamiką), kartu nepamirštant, kad ta sąveika yra dialektiška, kintanti. Esu jau sakiusi, kad pati daug metų tyrinėjau sakytinės ir rašytinės tradicijos klausimus. Tai gana sudėtinga, tarpdiscipliniška problema. Kita vertus, turi būti aišku, kad šioje srityje nepavyks pasiekti rezultatų nepasitelkus germanistinės literatūrologijos.

Bet, šitaip suprasdami šį vienintelį esminį klausimą, susiduriame su daugybe šalutinių klausimų, pavyzdžiui:

1. Kur yra rašytinės ir oralinės kultūros sankirta? Šiandien galbūt pasakytume, jog tai – masinės informacijos priemonės, pamokslai, brošiūros, liaudies knygos³¹, kalendoriai, bulvarinė literatūra³².

2. Dėl kokių priežasčių amžių tėkmėje taip ilgai išsilaikė tradicija? Jungo sąmonės psichologijos mokykla tai, ko gero, argumentuotų remdamasi amžinųjų archetipų principu.

3. Koku atrankos principu bus dabar naudojamosi? Kitaip tariant, kaip saktinis perteikimas keičia literatūrinę medžiagą, kas asimiliuojama, kas disimiliuojama? Kokį poveikį buvusiai

literatūrinei medžiagai turi žodinės literatūros perteikėjų *socialinė aplinka* (aplinkos pasikeitimas, *rekvizitų pasikeitimas*). Pavyzdžiai: pilis virsta namu, arklys arba karieta – automobiliu, skraidantis kilimas – lėktuvu ir t. t.

Apie įvairius atrankos procesus ir jų reikšmę rašė JAV (Blumingtone) gyvenanti vengrė Linda Dégh ir jos vyras Andrewas Vazsonyi. Jie ir suformulavo sąvoką „conduit-Theorie“, – pagal ją galite susirasti viską, kas šiais klausimais rašoma „Pasakų enciklopedijoje“ (Ben-Amos³³).

4. Apskritai kiek stabili ir patikima yra žodinė tradicija?

Į visus šiuos klausimus, žinoma, negalima iš esmės atsakyti, ypač į pastarąjį, nes visada rasis pavyzdžių, leidžiančių įrodyti tiek viena, tiek kita. Yra labai gerų pavyzdžių, įrodančių tradicijos stiprumą (stabilumą), taip pat ir, priešingai, – destabilizaciją. Dar nėra išanalizuota, kokį vaidmenį tai suvaidino, kad folkloro tradicija turėjo būti plėtojama kitų reiškinų fone. Tokiais atvejais ji tik dar labiau identifikuota ir, žinoma, daug stabilesnė.

Romanas Jakobsonas ir Piotras Bogatyriovas³⁴, priešingai, visiškai ignoravo genetines problemas. Abiem folkloristams tikrųjų folkloro šaltinių klausimas atrodo esąs „iš esmės už folkloristikos ribų“. Šie tyrinėtojai kreipia žvilgsnį į folkloro gyvavimą ir į realizavimą, taigi į perteikimą arba į „esamą būseną“. Folkloras egzistuoja ir kaip žodinė kūryba, tad turi kitą tradiciją ir kitas realizavimosi formas negu literatūra. Nors tai skamba ir banaliai, tačiau iš tikrųjų yra labai sudėtinga. Daugiausia dėl šio skirtumo žodinė kūryba (arba būtent folkloras) *atsiejama* nuo literatūros (Bausinger³⁵). Folkloras beveik niekada nėra inovacinis, arba avangardinis, ir t.t. Tokie atribojimo klausimai, Hermanno Bausingerio nuomone, labiausiai domino rusų folkloristus.

Kitas skirtumas: kilniajai literatūrai būdingas tik vienkartinis, raštu fiksuotas, individualus, autentiškas tekstas, o sakytiniam perteikimui – variantiškumas (Strobach³⁶).

Kai koks nors literatūrinis tekstas persakomas, vyksta *folklorizavimo* procesas: jis kitaip padainuojamas, kitaip perpasakojamas, yra gludinamas, keičiamas, pritaikomas prie aplinkybių, įgyja naujų atributų, aktualinamas. Dažnai taip atsitinka todėl, kad tekstas paprasčiausiai kitaip suprantamas (iš *Diana* pasidaro *Die Anna* ir t.t.) ir galiausiai pritaikomas prie kolektyvinės sampratos ir skonio.

Liaudies prozas, kaip ir dainų, tyrimuose „produkcijos teorija“ (folkloro atsiradimas pačioje liaudyje) priešinama „receptijos teorijai“ (folkloro atsiradimas elito sluoksniuose, jo „nugrimzdimas“ į liaudį, folkloras kaip „nugrimzdusi kultūros vertybė“). Tiesą sakant, tai klausimas, į kurį atsakant, išskiriama arba išsiskyrė nuomonės: ar liaudis pati kuria ar tik perkuria?

Atskira srities *žodinis/rašytinis* tyrimų kryptis yra *oralinės tradicijos kritika*. Jeigu prisimenate mano minėtą Ossiano falsifikacijos atvejį, tai jums greit bus aišku, kas čia turima galvoje. Šaltinio autentiškumo kritika siekia ne tik tolimą praeitį, bet ir postromantinių liaudies pasakojimų rinkėjų ir leidėjų veiklą. Nors jiems esame dėkingi už begalinį kiekį surinktų XIX a. pasakų, sakmių ir dainų, bet, kita vertus, jie daug ką falsifikavo ir pritaikė rinkai, kad būtų galima geriau parduoti. Tuomet buvo ne ką kitaip nei dabar: daina, pasaka ir sakmė visuomet buvo gryna prekė, taigi puikus vartojimo produktas! Deja, dauguma XIX a. liaudies pasakų tėra antriniai žodiniai kūriniai ir su spausdintais kūriniais susiję tik grįžtamuju ryšiu (*feedback*).

Dažniausiai pasakos – pavyzdžiui, grimiškosios, yra grimztanti arba nugrimzdusi kultūrinė vertybė.

Be to, esama daugybės publikacijų: antai Rudolfas Schenda savo straipsnyje (žr. 11 išnašą, p. 280) suskaičiavo, kad vien vokiškai kalbančiose šalyse XIX a. būta lygiai 500 pasakų ir sakmių rinkinių, išleistų kaip knygos. Apytikriai apskaičiavus, susidaro 20 000 tekstų!!!

Taip pat tarp šios sunkiai aprėpiamos medžiagos liaudies prozoje esama labai daug „nugrimzdusių“ kultūros vertybių, t.y. literatūriniai tekstai, pamokslai, parabolės, liaudies knygos ir novelės buvo perteikti kaip sakmės, tokiais žodiniiais kūriniais kaip pasakos, anekdotai kurį laiką jie plito žodžiu ir vėliau buvo užrašyti neva kaip tikri žodiniai *etnotekstai* (šį terminą suformulavo Izraelio folkloristė Heda Jason).

Kalbant tema *sakytinė/rašytinė forma*, taip pat reikia nurodyti, iš kur yra paimti vaizdai. Švedų folkloristas Nilsas Arwedas Bringeusas tam įvardyti suformulavo sąvoką *Bildlore*, taip pat *Fakelore* ir *Elitelore*, pedantiškai nusižiūrėjęs į *Folklore*: kaip yra „mokslas apie liaudį“, taip gali būti ir „mokslas apie vaizdą“. Perteikiant liaudies pasakojimus, vaizdai vaidina svarbų vaidmenį, jie iš tikrųjų taip pat yra rašytinės kultūros dokumentas plačiaja prasme. Bet sąvoka *vaizdų šaltiniai* (*Bildquellen*) apima visus ikonografinius kūrinius, įskaitant sakmes-pasakas ir atvirukus su dainomis, kuriuos atskiri kolekcionieriai fanatiškai renka. Daugelis įtakos sferų dar nėra gerai ištirtos, visų pirma buvo vertinami kuo senesni vaizdo šaltiniai. Tai, žinoma, suprantama, nes jie dažniausiai ypač kurioziški, nors ir nebūtinai iki galo apgalvoti: mus, tyrinėjant tokius vaizdus, vėlgį turėtų dominti ne tik seniausieji vaizdai, bet ir *naujieji spausdintiniai*. Diachroninis tyrimas turėtų būti toks pat svarbus kaip ir sinchroninis. Kartais kaip tik pats naujausias spausdintinis vaizdo šaltinis laiko požiūriu ir pagal vidinę vertybių sistemą gali būti visai artimas autentiškam išvykoje užrašytam variantui.

Visų dabartinių „Pasakų enciklopedijos“ darbuotojų gailėsčiui anuomet, kuriant pagrindinę šaltinių pateikimo koncepciją, buvo tvirtai nuspręsta nenurodyti *vaizdo šaltinio*. Bet kas, pavyzdžiui, kartą rankose yra turėjęs Lutzio Röhricho didįjį patarlių žodyną („Das grosse Lexikon der sprichwortlichen Redensarten“), taip gausiai iliustruotą visų amžių medžiaga, tas supranta, kodėl šiandien enciklopedijos bendradarbiams taip skauda širdį³⁷. Istoriniai vaizdai iš tikrųjų labai išraiškingi.

Tačiau grįžkime prie žodinių/rašytinių tekstų problematikos. Apibendrinant galima pasakyti štai ką.

Kaip jau sakyta, anksčiau pasakojimų tyrinėtojai žavėjosi šimtmečius gyvavusiu nepertraukiamu žodiniu *tęstinumu*. Tačiau tarp žodinės ir rašytinės kūrybos egzistuoja nuolatinis davimas ir ėmimas, nepalaujamas „ten“ ir „atgal“, ir popularioje lektūroje susiduriama su grįžtamojo ryšio elementais. Pirmiausia prisimintini nuo XIX a. antrosios pusės šimtais tūkstančių egzempliorių leidžiami vadinamieji liaudies kalendoriai. Nežinau, ar Lietuvoje irgi buvo tokios rūšies informacijos priemonių, tačiau Vokietijoje kaip tik kalendoriai paprastai žmonėms daug reiškė. Dažniausiai šeima turėdavo tik tris knygas: Bibliją, giesmyną ir kalendorių. Kalendoriuose neretai būdavo perspausdinama sena literatūra, kartojami žinomi motyvai, kad jie

vėl atsigamtų žmonių atmintyje. Kitose šalyse buvo kitaip, ypač jeigu ši elementari literatūra iš dalies turėjo atlikti ir politinę funkciją.

Liaudies kalendorių pavyzdys turėjo jums parodyti, kaip svarbūs liaudies pasakojimų tyrinėtoji yra tikrieji pasakojimų perteikėjai; iš kur jie žino tą pasakojimą? Kitaip tariant, svarbus yra kintantis tarpusavio santykis tarp sakinės, pusiau literatūrinės ir rašytinės tradicijos. (Pasakojimų tyrinėtojai čia vartoja terminą *interdependencinis tyrimas* – *Interdependenzforschung*.) Dar kitaip tariant, svarbu, kiek įtakos vadinamajam „liaudies balsui“ turėjo skaitomos literatūros turinys, taip pat *Imagerie Populaire* (pranc. populiarūs spausdinti grafika, rus. *lubok*) vaizdinė kūryba, kraštotyros bei tikybos pamokos ir pamokslai.

Žinoma, „liaudis“ iš bažnyčios, mokyklos, laikraščių ir kalendorių ją pasiekiančio pasakojamosios medžiagos srauto nepriimdavo nepermaščiusi. Atrenkama ir išsaugojama buvo tik tai, kas patikdavo, jaudindavo, uždegdavo, kas būdavo reikšminga pasakotojui. Svarbu buvo ir tai, kad rašytiniai tekstai nesunkiai leistųsi perpasakojami savais žodžiais, taip pat ir tarmiškai. Šis patarminimas jau pats savaime galėtų būti laikomas *kūrybiniu* procesu (Brunold-Biglev³⁸). Varijuojanti sakinė forma ir fiksuota rašytinė forma dažnai pereina viena į kitą. Tačiau kaip tik apie šias *interdependencijas* kol kas dar labai mažai žinome.

Čia kaip tik iškyla įdomių tyrinėjimo klausimų ir dar neišaiškintų dalykų. Kaip tik komparatyvistikos aspektu būtų galima tirti, kas atskirose kultūrose yra pastovu, ir aiškintis, kiek tai priklauso nuo skirtingų fiksavimo raštu situacijų. Ikkrikščioniškieji elementai, susidarę labai senais laikais, priešingai – galėjo būti perteikti iš kartos į kartą tik dėl to, kad sakinė kultūra necenzūrojama. Kad ir kaip ten būtų, reikėtų patikrinti, ar tezė „geriausias sakinės kūrybos matas – variantiškumas, rašytinės – invariantiškumas“ yra teisinga.

PASAKOTOJŲ IR ATLIKIMO TYRINĖJIMAI

Jau esu minėjusi, kad pasakojimų tyrinėjimo objektas – ir tai, kas pasakojama, ir pats pasakojimas su visomis jo smulkmenomis ir viskuo, kas su juo susiję. Kitaip tariant, nuo teksto – *objekto* kryptama prie subjekto, nuo teksto – prie konteksto, atlikimo. Tuo šiuolaikiniai pasakojimų tyrinėtojai ypač žavisi. 7-ajame dešimtmetyje amerikiečių baladžių tyrinėtojas Wilgusas dar galėjo pateikti *motto* „The text is the thing“, o dabar šitai skamba taip: „The context is the thing“.

Pasakojimų rinkinys šiandien turi būti sudarytas iš autentiškų, t. y. pateiktų žodis žodin, tekstų. Tad tekstai dažnai būna tarmiški³⁹.

Žinoma, skirtingose vietovėse, kur kalbama vokiškai, į tarmę žvelgiama nevienodai. Tai labai įdomu. Pavyzdžiui, Šveicarijoje tarmė dominuoja! Literatūrinės vokiečių kalbos ten išmokstama tik mokykloje. Reino krašte, priešingai, tarmė egzistuoja greta jos.

Senesniuose pasakojimų leidiniuose buvo spausdinami tekstai, dažnai iš tarmės perkelti į literatūrinę kalbą. Šiandien užrašytiems tekstams keliami tokie reikalavimai: turi būti ne vien tiksliai nurodyti pateikėjai, jų amžius,

profesija, pateiktas ir autentiškas tekstas, ir jo kontekstas, t. y. pasakotojo gyvenimo aplinkybės, geriausia – jo paties papasakotos. Šie duomenys, kaip ir kartografijoje, vadinami „legendomis“. Pavyzdžiui, liaudies dainų archyve kiekvienas užrašytas tekstas lapo dešinėje apačioje turi tokią „legendą“.

Palyginti neseniai pasakojimų tyrinėtojai susidomėjo atskirais pasakotojais kaip tiesioginio ryšio tarpininkais ir tradicijos tęsėjais. Svarbus šios srities darbas buvo novatoriška Marko Azadovskio studija apie „pasakotoją iš Sibiro“⁴⁰, paskatinusi susikurti mokyklą. Deja, dabar darosi vis sunkiau aptikti tokių ryškių pasakotojų⁴¹.

Pasakotojo asmenybė. Asmenybės tyrimai pagal lytį – vyras ar moteris – anksčiau nebuvo atliekami. „Feministinė“ tyrinėjimo kryptis ką tik pradėta plėtoti⁴², nors prie „Folklore Fellows“ Helsinkyje ir Tarptautinėje pasakojamosios tautosakos tyrinėtojų draugijoje, beje, ir Budapešte, jau kuriamos pirmosios komisijos ir sudaromos specialios grupės tirti moterų vaidmeniui. Visuomet būdavo svarbu, kas pasakoja – vyras ar moteris – ir kas pasakotojo klausosi. Tyrinėjimai rėmėsi išankstine nuostata, kad moterys yra geriausios pasakotojos ir kad jos senovėje buvo vienintelės pasakų pateikėjos. Priešingai, ilgainiui prieita, regis, svarbi išvada, kad gerų pasakotojų esama tiek vyrų, tiek moterų. Tai iš dalies paneigė paplitusią klišę, kad kaip tik senos bedantės močiutės ar auklės perteikdavo pasakas būsimoms kartoms. Ne, kur kas labiau tikėtina pasakų perteikėjus buvus tiek vyrus, tiek moteris. Tačiau kad tai buvo nustatyta, nėra vien feministinės krypties, tiriančios moterų vaidmenį perteikiant tautosaką, nuopelnas. Ne, jau Reimundas Kvidelandas surinko statistinius duomenis Norvegijoje šia tema.

Pasakų sekėjai taip pat priklausydavo skirtingiems socialiniams sluoksniams ir profesinėms grupėms. Nuo keliaujančių amatininkų iki demobilizuotų kareivių (vienas tokių buvo Krausė, Grimmų informantas), nuo žvejų iki gatvių šlavėjų (pvz., T. Bunkeris iš Australijos). Žinoma, profesinė patirtis atspindėdavo jų pasakojimuose. Tai labai ryšku Krausės atveju: jam esame dėkingi už daugelį pasakų apie atsargon paleistus kareivius Grimmų rinkiniuose...

Visai suprantama, kodėl Rytų bloke labiau išsimokslinę žmonės net nebuvo apklausiami, nes tai būtų prieštaravę vyraujančiai ideologijai: šie žmonės nesą liaudis. Išskirti kūrybingą pasakotojo asmenybę nelinkta ir Vakaruose, nes tuomet būtų susidurta su problema: kas iš viso yra liaudis? Pasakotojų tyrinėjimas prieštaravo tezei, teigiančiai folkloro anonimiškumą.

Šiuo atžvilgiu ir tie daugelis naujų pasakų sekėjų, kurie iš dalies reiškiasi kaip profesionalai ir JAV bei Vakarų Europoje yra įkūrę draugijas, nėra *autentiški* liaudies pasakotojai senąja prasme, nes jie turi literatūrinį išsilavinimą, be to, perpasakoja tai, ką skaitė knygose. Šios naujos pasakotojų formacijos, šie „antriniai pasakojimai“ sudaro atskirą naujos pasakų sociologijos pakraipą.

Naujuosiuose ir naujausiuose pasakojimų tyrinėjimuose mėginama greitai pasakotojo *asmenybės* stebėti bei analizuoti ir pačius pasakojimo *procesus*. Tai iš tikrųjų reikėtų suprasti kaip atlikimą. Pavyzdžiui, svarbu, *kur* yra pasakojama: ar garsioje verpimo kamaraitėje, vaikų darželyje, kareivinėse, ligoninėje, ar traukinyje⁴³, gydytojo laukiamajame. Žinoma, banalu sakyti,

bet pasakoti galima visur. Tačiau, kita vertus, turi būti aišku, kad užrašinėtojas visuomet pažeidžia natūralią spontanišką pasakojimo situaciją. Pažeidimo veiksnį reikėtų kiek galima sumažinti. Jau yra išleista literatūros šia tema, pavyzdžiui, patarimai, kaip kuo nepastebimiau naudotis įrašymo prietaisais⁴⁴.

Sakėme, kad pasakoti galima visur, taip yra daroma ir nuolat sukuriamos naujos žaidimo taisyklės tarp pasakotojo ir klausytojų (publikos, auditorijos). Su tam tikromis išlygomis šiuos dabarties stebėjimus galima perkelti ir į praeitį. Tai pirmiausia stengiasi daryti Rudolfas Schenda naujojoje knygoje „Iš burnos į ausį“. Šį jo darbą reikėtų bent vadinti socialiniu-istoriniu pasakojimų tyrinėjimu arba ir paties pasakojimo tyrinėjimu. Turėdamas germanistinį išsilavinimą, jis nustatė, kad pasakojimo procesai yra aprašomi ir praėjusių amžių literatūros šaltiniuose. Tačiau dar gerokai prieš Schendą tokie šaltiniai būdavo atpažįstami ir vertinami. Pasakojimo procesai aprašyti įreminančiuose „Tūkstančio ir vienos nakties“ tekstuose, G. Boccaccio „Dekamerone“, G. Chaucerio „Kenterberio pasakjimuose“, W. Goethe's „Vokiečių išėivių pramogose“ arba Willhelmo Hauffo pasakose.

Šiek tiek kitokia atmaina – vadinamosios *repertuaro studijos*, kai jomis siekiama nustatyti pasakotojų proto galimybes. Tokie tyrinėjimai iš dalies parodo, kad didžioji dalis senųjų beraščių pasakotojų, priešingai nei pasyvūs tradicijos puoselėtojai, turėjo fenomenalią atmintį, nes, kaip rašė Röhrichtas, „ir tūkstantmečio senumo raštų tradicija, ir pusės tūkstantmečio senumo spaudos tradicija ne visus klausytojus automatiškai paversdavo skaitytojais“.

Nesunku pastebėti, kad ši žodinė komunikacija, nors nepripažįstama ir prieštaringai vertinama, tebeegzistuoja, nepaisant visų modernių šiandien mus apsupusių masinės informacijos priemonių. Ji tebėra svarbi šiuolaikinio folkloristinio komunikacijos proceso sudėtinė dalis. Patys šiuo požiūriu stabiliausi žanrai yra anekdotai ir vadinamosios moderniosios miesto sakmės (*modern urban legends*).

¹ Lüthi M. Märchen: Sammlung Metzler 16. – [7-as leid.] – Stuttgart, 1979; ibid: Das europäische Volksmärchen: Form und Wesen. – [7-as leid.] – München, 1981; ibid: So leben sie noch heute...: Betrachtungen zum Volksmärchen. – [2-as leid.] – Göttingen, 1976; ibid: Es war einmal: Vom Wesen des Volksmärchens. – Göttingen, 1983.

² Bausinger H. Strukturen des alltäglichen Erzählens // Fabula, 1. – 1958. – S. 239-254. H. Bausingeris vienas pirmųjų užsimojo tirti modernųjį pasakojimą. Sykiu jis aptarė regresijos poveikio galią atgaminant vaikystės būsenas, Jolleso terminu – *Memorable*. Pasakos sekimą apibūdina kaip vieną galimų dvasinės veiklos formų, kaip euforišką laimės kūrimą. Vienas pirmųjų pripažįsta, jog iš sakmės yra kilęs ir šiuolaikinis buitinis pasakojimas („laikraštinė sakmė“), taip pat ir švankas. Šis rašinys iš tikrųjų yra programinis, nes skatina žvelgti į šiuos laikus: „Tačiau užvis reikalingiausia, kad pasakojimų tyrinėtojai nenumotų ranka į šiuolaikinius buitinius pasakojimus, o juos rinkytų, tvarkytų ir norėtų suprasti kaip ir tradicinius pasakojimus“ (Ten pat. – P. 254).

³ Lehmann A. Erzählen eigener Erlebnisse im Alltag // Zeitschrift für Volkskunde, 74. – 1978. – S. 198–215; kitame svarbiame A. Lehmanno straipsnyje kalbama apie „išsiteisinimo istorijas“ („Rechtfertigungsgeschichten“): Zur Funktion des Erzählens eigener Erlebnisse im Al-

Itag // *Fabula*, 21. – 1980. – P. 56–69: A. Lehmannas pasakojimą apibūdina kaip „sedatyvinę, ginamąją, terapinę funkciją“ (E. Goffmannui tai – „pasakojimai apie sėkmę“). Juose nutylimi savi trūkumai, pavyzdžiui, pasakojant apie kilimą tarnyboje nuo darbininko iki tarnautojo (kartais apie praleistą tokią progą). Dažnai tai turi politinį atspalvį. Visada linkstama į visuomeninį *Toppoi*. Pasakojimas – tarsi pripažinimo įteisinimas. Didžiąją šių pasakojimų dalį būtų galima, sekant Sydowu, vadinti memoratais (1934). Šių pasakojimų pragmatiškumas dažnai tėra antraeilis dalykas. Neretai jie priskirtini šeimos sričiai, kur individai sąveikauja tarpusavyje. Čia matyti aiškus ryšys su sociologija (N. Luhmann).

⁴ *Neumann S. Volkserzähler unserer Tage in Mecklenburg-Vorpommern: Bemerkungen zur Erzählerforschung in der Gegenwart // Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*, 15. – 1969. – T. 1. – P. 31–49. Čia kalbama apie tai, kaip reikėtų tirti repertuarą. Visi jo minimi asmenys yra darbininkai, valstiečiai, smulkūs tarnautojai, proletarai. Tezė: šiandien švankai jau nyksta, anekdotai dar pasakojami, pasakos – menkai, sakmės – tik retkarčiais. Pirmiausia S. Neumannas kalba apie „liaudiško pasakojimo socialinį turinį, socialines funkcijas“. Puikus, neideologizuotas straipsnis.

⁵ *Arbeitererinnerungen als Erzählinhalt // Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*, 12. – 1966. – P. 177–190. Tai S. Neumanno pranešimas Marburge vykusiame folkloristikos kongrese, kuriam vadovavo I. Weber-Kellermann.

⁶ *Brednich R. W., Lixfeld H., Moser D.-R. (leid.). Lebenslauf und Lebenszusammenhang: Autobiographische Materialien in der volkskundlichen Forschung.* – Freiburg, 1982.

⁷ *Lehmann A. Erzählstruktur und Lebenslauf: Autobiographische Untersuchungen.* – Frankfurt a. M./New York, 1983. Ypač įdomūs yra A. Lehmanno samprotavimai apie „išsiteisinimo istorijas“, kai pasakotojas išlieja širdį kalbėdamas apie savo nepavykusią karjerą, apie nacistinę praeitį ir kt. (plg.: Lehmann A. // *Fabula*, 21. – 1980. – P. 56–69).

⁸ Nuo 1992 metų šį veikalą galima gauti ir anglų kalba pavadinimu „Folklore and Reality“.

⁹ *Vansina J. Oral Tradition as History.* – London/Nairobi, 1985.

¹⁰ *Zipes J. Fairy Tales and the Art of Subversion: The Classical Genre for Children and the Process of Civilization.* – London, 1983. J. Zipesas taip pat yra vienintelis geras brolių Grimmų pasakų vertėjas į anglų kalbą, be to, jis išgarsėjo savo Raudonkepuraiteis studija.

¹¹ *Schenda R. Tendenzen der aktuellen Erzählforschung im deutschsprachigen Raum // Chiva I., Jeggler U. (leid.). Deutsche Volkskunde – Französische Ethnologie: Zwei Standortbestimmungen.* – Frankfurt a. M., 1987. – P. 271–291. Teiginys – p. 275.

¹² *Foklore: Performance and Communication.* – The Hague/Paris, 1975.

¹³ *Baumann R. Verbal Art as Performance. Prospect Heights, Ill, 1984.*

¹⁴ *Schenda R. Von Mund zu Ohr: Bausteine zu einer Kulturgeschichte volkstümlichen Erzählens in Europa.* – Göttingen, 1993.

¹⁵ Dėl įvairių J. Kunzigo darbų geriausia pasitikslinti Waltraud Werner-Kunzig parengtoje bibliografijoje: *Bibliographie der volkskundlichen Veröffentlichungen von Johannes Kunzig, 1922 – 1969 / von W. W.-K.* – Freiburg, 1967. – 36 S.; taip pat: *Zum 80 Geburtstag // Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde*, 20. – 1977. – P. 325–345; *rec.: Kretzenbacher L. // Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde*, 25. – 1982. – P. 383–389.

¹⁶ *Ben-Amos D. Folklore Genres.* – Austin/Texas, 1981.

¹⁷ Plg.: *Wienkert-Piepho S. Ballade und Märchen – zwei verwandte Gattungen? // Märchenspiegel*, 3. – 1995. – P. 5–7.

¹⁸ *Zur Deutung und Bedeutung von Folklore-Texten // Fabula*, 26. – 1985. – S. 3–28.

¹⁹ *Krohn K. Übersicht über einige Resultate der Märchenforschung // FFC 96.* – Helsinki, 1931. K. Krohnas tai rašė vokiškai, apžvelgdamas savo tyrinėjimus nuo 1881 m., kai prieš 50 metų pradėjo rinkti medžiagą. Susidaro įspūdis, kad tuo metu buvo puiki, išeinanti už savo šalies ribų rinkėjų kooperacija (Lönnrot, Köhler). Pateikia duomenų apie suomių mokyklai svarbius Bolte-Polivkos darbus. Tada jis pereina prie trijų svarbiausių pasakų teorijų (Grimmai, Benfey, Lang – *Polygenese* arba *generatio aequivoca*), taip pat prie Sydowo ankstyvojo vad. „oikotipų“ susidūrimo, arba prie Andersono, kuris kalbėjo apie pradinę formą (Urform) kaip apie „neredukuojamą“ (šiandien – *normali forma, ideali forma, tikslo forma*).

²⁰ *Wesselski A. Versuch einer Theorie des Märchens // Prager deutsche Studien*, 45. – Reichenberg, 1931. A. Wesselskis, gimęs Vienoje, dėstė Prahoje ir mirė 1939 m.

²¹ *Sydow C. W. Selected Papers on Folklore.* – Kopenhagen, 1948.

²² *Honko L. Zielsetzung und Methoden der finnischen Erzählforschung // Fabula*, 26. – 1985. – P. 318–335.

²³ *Belgrader M.* Das Märchen von dem Machandelboom (KMH 47). Der Märchentypus AT 720 // *Artes Populares. Studia Ethnographica et Folkloristica*, 4. – Frankfurt a. M./Bern/Cirencester, 1980.

²⁴ *Plg.: Pop M.* Der formelhafte Charakter der Volksdichtung // *Deutsches Jahrbuch für Volkskunde*, 14. – 1968. – P. 1–15.

²⁵ *Schenda R.* Von Mund zu Ohr: Bausteine zu einer Kulturgeschichte des volkstümlichen Erzählens in Europa. – Göttingen, 1993. – 250 p.

²⁶ *Formen der Volkspoesie.* – 2. Aufl. – 1980.

²⁷ *Apie tai ypačiai ir specialiai: Röhrich L.* *Volkskunde und Literatur // Reallexikon der Deutschen Literaturgeschichte*, 4. – 1982. – P. 742–760.

²⁸ *Fehling D.* Amor und Psyche: Die Schöpfung des Apuleius und ihre Einwirkung auf das Märchen. Eine Kritik der romantischen Märchentheorie // *Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse*, 9. – Wiesbaden, 1977.

²⁹ *Plg.: Röhrichs Casebook.* Wage es, den Frosch zu küssen: Das grimmsche Märchen Nr. 1 in seinen Wandlungen. – Köln, 1987.

³⁰ *Röhrich L.* Erzählungen des späten Mittelalters und ihr Weiterleben in Literatur und Volksdichtung bis zur Gegenwart. – 2 Bde. – Bern/München, 1962/1967. Čia L. Röhrichas nagrinėja, pavyzdžiui, tokią medžiagą: Gauruota miško dvasia ir vandens lokys; Nutraukta Marteno santuoka; Trys norai; Mirties pranašai; Nedėkingas sūnus; Velnias bažnyčioje ir nuodėmių registras ant karvės odos; Užsimiršęs vienuolis; Imperatorius ir abatas; Maldininkas kaip užstatas; Smalžė virėja; Sniego vaikas; Kvailio ir princesės kalbėjimo varžybos; Moterų medžioklė; Numirėlis kaip svečias; Prisikėlusis tariamoji numirėlė; Sapnas apie lobį ant tilto; Dėkingas numirėlis; Polifemas, teisėjas ir velnias; Sūnus kartuvėse; Brangakmenis; Užsispyrusi žmona; Kvailys maldininkas ir našlaitė (gėlė – vert.).

³¹ Kalbama apie vadinamąją trivialią literatūrą. Tai – Magelona, Genovaitė, Melurina, Haimono vaikai, tačiau – ir senieji epai: Wigalois, Tristanas, Wilh. von Österreich, raguotasis Siegfriedas Fierebras, Eulenspiegelis, Artus...

³² *Plg.: Kosch G., Nagel M.* Der Kolportageroman: Bibliographie 1850–1960. Priedas: Der Kolportagehandel. Praktische Winke / Von F. Stressler (1857). – Stuttgart/Weimar, 1993. – (Repertoiren zur deutschen Literaturgeschichte, 17): plg. taip pat Schendos to paties pavadinimo straipsnį „Pasakų enciklopedijoje“ (1994).

³³ *Plg. taip pat: Ben-Amos D.* *Folklore Genres.* – Austin/Texas, 1981.

³⁴ *Bogatyrev P., Jakobson R.* Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens // *Blumensath H.* (leid.) *Strukturalismus in der Literaturwissenschaft: Neue wissenschaftliche Bibliothek*, 43. – Köln, 1972. – P. 13–24.

P. G. Bogatyriovas (1893–1971) – rusų folkloro ir literatūros tyrinėtojas, Maskvos universitete kartu su Jakobsonu organizavo Maskvos lingvistinį ratelį, padėjęs pagrindus moderniosios lingvistikos struktūralizmui ir semiotikai, taip pat folklorui ir etnografijai. Jis parašė 300 knygų ir straipsnių folkloro teorijos ir istorijos klausimais, išleido išsamią slavų „Chrestomatiją“ (žinomų autorių tekstų ištraukos, pritaikytos naudoti užsiemimuose).

R. O. Jakobsonas (1896–1982) – Maskvos lingvistas, literatūrologas ir folkloristas. 1914 m. prisijungė prie Maskvos lingvistinio ratelio, dėstė Brünne, pabėgo nuo nacių į JAV, dėstė Harvarde slavistiką. Jį labiausiai domino kintantys folkloristikos ir literatūros, kalbos ir šnekos santykiai. Tačiau jis vienas pirmųjų garsiai prabilo apie *sinchroninį* požiūrį, taip pat pasiūlė įtraukti į tyrinėjimus didmiesčių, apskritai šiuolaikinį folklorą, buvo artimas Proppui, norėjo pirmasis įvesti „tauškalų“ („Klatsch“) kategoriją.

³⁵ *Bausinger H.* *Formen der Volkspoesie.* – 2. Aufl. – Berlin, 1980. – P. 47 tt. – (Grundlagen der Germanistik, 6); nuo p. 43 – apie rusus. Diskusija įsiliepsnojo dėl bylinų. Remiasi Lenino laiškais apie liaudies poetinę kūrybą, Gorkio, Stalino laiškais apie kalbos mokslą. Kolektyvizmas, nugludinimas ir variantiškumas buvo pagrindiniai fenomenai, kurie, pasak Bausingerio, labiausiai domino rusų folkloristus.

³⁶ *Strobach H.* Variabilität: Gesetzmässigkeiten und Bedingungen // *Jahrbuch für Volksliedforschung*, 11. – 1966. – P. 1–9.

³⁷ *Röhrich L.* Das grosse Lexikon des sprichwörtlichen Redensarten. – 3 Bde. Neuauflage. – Freiburg, 1992.

³⁸ *Brunold-Bigler U.* Quellenkritische Studie zu Arnold Büchlis Volkserzählungssammlung 'Mythologische Landeskunde von Graubünden' // *Bündner Monatsblatt.* – 1985. – P. 221–268.

³⁹ Pavyzdiniai rinkiniai su tarmiškai perteiktais tekstais ir nurodytu kontekstu yra šie: 1) *Senti A. Sagen aus dem Sarganserland // Schriften der schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde*, 56. – [2-asis leid.] – Basel, 1974; 2) *Fischer H. Erzählgut der Gegenwart: Mündliche Texte aus dem Siegraum // Werken und Wohnen: Volkskundliche Untersuchungen im Rheinland*, 11. – Köln, 1978; 3) *Gerstner-Hirzel E. Aus der Volksüberlieferung von Bosco-Gurin: Sagen, Berichte und Meinungen, Märchen und Schwanke // Schriften der schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde*, 63. – Basel, 1979; 4) *Tolksdorf U. Eine ostpreussische Volkserzählerin: Geschichten, Geschichte, Lebensgeschichte // Schriftenreihe der Kommission für ostdeutsche Volkskunde in der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde*, 23. – Marburg, 1980.

⁴⁰ *Asadowskij M. Eine sibirische Märchenerzählerin // FFC* 68. – Helsinki, 1926.

⁴¹ Didelį pasisekimą šioje srityje turėjo studijos: Ulricho Tolksdorfo – apie Rytprūsių pasakotoją Trude Janz (1980), Juhos Penttikäinen iš Suomijos – apie suomių pasakotoją Mariją Takalą (1978), Siegfriedo Neumanno (Rostokas) – apie pasakotojus ir pasakotojas iš Meklenburgo – Papomeranės.

Pasakotojų asmenybes anksčiau monografijose jau yra pristatę tokie autoriai kaip Gotfriedas Hessenas (Marburgas), Leza Uffer (Šveicarija), C. H. Tillhagenas (Danija) ir visų pirma Liuda Dégħ (1962, Vengrija arba JAV), tačiau taip pat ir dabar jau miręs tyrinėtojas Johannesas Künzigas iš Freiburgo, kuris ypač domėjosi buvusių reemigrantų tautosaka ir užrašė į magneto-fono juostą dviejų aklų kalniečių vengrių Herchenröder papasakotas pasakas.

⁴² Pirmoji apie tai rašė E. Moser-Rath straipsnyje „Moterys“ („Frau“. – *Enzyklopedie des Märchen*, 5, 1987, sk. 98–138), ypač sk. 103, taip pat I. Köhler-Zülch straipsnyje „Rytų Holšteino pasakotojos Wilhelmo Wisserio rinkinyje“ (*Fabula*, 32, 1991, p. 94–118, ypač 94–99). Köhler-Zülch pirmiausia nurodo: *Sawin P. E. Lonrot's Brainchildren: The Representation of Women in Finland's Kalevala // Journal of Folklore Research*, 25. – 1988. – P. 187–217; taip pat *Bottigheimer R. B. Grimm's Bad Girls and Boys. – New Haven/London, 1987. Bottigheimeriui*, be to, buvo pavesta išleisti Tarptautinės pasakojamosios tautosakos tyrinėtojų draugijos XI kongreso „Oral Narrative and Gender“, kuris įvyko 1995 m. pradžioje Mysore (Indija), maždaug 25 referatus (plg. U. Marzolph pateiktą kongreso aprašymą „*Fabula*, 36“, Heft 1/2, 1995, 105–107 ir straipsnius FF-network). Be to, Vokiečių tautosakos draugijos komisija 1996 m. organizuoja konferenciją tema „Moterys pasakojimų tyrinėjimuose“.

⁴³ Pvz., Getingene neseniai pasirodė magistratūros darbas tema „Pasakojimai traukinyje“.

⁴⁴ *Gottsch S. Feldforschung und Märchendokumentation um 1900: Ein Beitrag zur Geschichte der Erzählforschung // Zeitschrift für Volkskunde*, 87. – 1991. – P. 1–18.

Vertė Nida Matiukaitė

CONTEMPORARY RESEARCH SITUATION OF FOLK NARATIONS

SABINE WIENKER-PIEPHO

Summary

The reserach fields of folk narations, methods, relations between oral folk creation and literature are discussed in the article. So is the role of narratoirs for the process of folklore existence.